

MIRNA SINDIČIĆ SABLJO

Sveučilište u Zadru

Odjel za francuske i iberoromanske studije

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

O PRIJEVODIMA STANKA VRAZA S FRANCUSKOGA JEZIKA

Stanko Vraz u poetiku je ilirizma pokušao unijeti visoke umjetničke kriterije u namjeri da hrvatska književnost dosegne razinu zapadnoeuropskih te poljske, češke i ruske književnosti toga vremena. U postizanju navedenoga cilja značajnu su ulogu imali njegovi prijevodi iz stranih književnosti. Dosad su Vrazovi prijevodi književnih tekstova s ruskoga, poljskoga, njemačkoga, engleskoga i španjolskoga jezika bili podvrgnuti kritičkoj analizi, a namjera ovoga rada nadopuniti je postojeće spoznaje o Vrazovim prijevodima s francuskoga jezika, posebice o pjesmama Jean-Pierrea Bérangera te o njegovoj recepciji francuske književnosti i kulture.

Prijevoda iz francuske književnosti ima manje u odnosu na broj prijevoda iz slavenskih književnosti i s engleskoga jezika. Vraz je preveo pjesme Alphonsea de Lamartinea i Jean-Pierrea Bérangera, najpoznatijih francuskih pjesnika toga vremena. Ti prijevodi, kao i Vrazovi prijevodi s ostalih stranih jezika, svjedoče o prevoditeljskoj praksi 19. stoljeća, širini njegove književne kulture, a ujedno su značajno doprinijeli približavanju hrvatske književnosti onodobnoj matici europskih književnih strujanja.

KLJUČNE RIJEČI: *francuska književnost, ilirizam, prijevodi, Stanko Vraz, romantizam*

1. UVOD

Stanko Vraz (1810.–1851.), jedan od prvih profesionalnih pisaca i književnih kritičara hrvatske književnosti, borio se protiv diletantizma u književnome životu. Djelovao je u vrijeme kada je književnost bila, prije svega, u službi tvorbe moderne nacije i kada je estetski kriterij pri stvaranju i ocjeni književnih tekstova bio podređen ideološkomu i utilitarnomu. Stanko Vraz književni je rad držao autonomnim područjem stvaralačkoga duha koji se nužno mora uzdići iznad aktualnih društvenih i političkih pitanja. Smatrao je da književnik u radu treba polaziti od intimnoga nadahnuća te da u tekstovima mora iskreno izraziti osobne emocije i subjektivne lirske doživljaje (Barac 1965, Šicel 1997, Jelčić 2002). Zalagao se za književnost koja po stilu i tematici odražava duh i atmosferu naroda kojemu pripada i zagovara stvaranje modernoga umjetničkoga izraza na temelju narodne književnosti, a ne dubrovačko-dalmatinske tradicije hrvatske književnosti. Narodnu poeziju držao je vrhovnim uzorom (Mihanović 1971: 47).

Stanko Vraz umjetničku je razinu hrvatske književnosti pokušao podići na razinu onodobnih europskih književnosti (Mihanović 1971: 53). Smatrao je da bi hrvatski književnici trebali bolje poznavati ostale europske književnosti¹, ali i da strane književnosti ne bi trebalo slijepo imitirati već koristiti isključivo kao polazište na osnovi koje bi se stvarao vlastiti književni izraz.² Iz njegove je korespondencije razvidno da se aktivno zanimao za književni život u Rusiji, Njemačkoj, Italiji, Češkoj i Poljskoj te da je posebice dobro poznao njemačku, rusku i poljsku poeziju romantizma.³ Posebice je aktivno pratio zbivanja na području kulture u slavenskim zemljama održavajući osobne kontakte s ključnim protagonistima tamošnjega kulturnog života.

Stanko Vraz govorio je brojne strane jezike. Latinski, grčki i njemački jezik naučio je tijekom školovanja u gimnaziji u Mariboru, a za vrijeme studija u Grazu (1830.–1838.) savladao je češki, poljski, ruski, engleski, francuski, talijanski i španjolski jezik.

Značajan dio svoga književnog djelovanja Stanko Vraz posvetio je prevodenju. Isprva je prevodio na slovenski, a potom, nakon preseljenja u Zagreb 1838. godine, i na hrvatski jezik. Preveo je tekstove s ukupno jedanaest stranih jezika i iz četrnaest nacionalnih književnosti.⁴ Autori su, čije je tekstove preveo, između ostalih, Mihail Ljermontov, A. S. Puškin, Adam Mickiewicz, Ján Kollár, France Prešern, G. G. Byron, Friedrich Schiller, Francesco Petrarca i Oliver Goldsmith.⁵

Značajan dio Vrazova prevoditeljskoga opusa čine njegovi prijevodi s francuskoga jezika. O navedenim su prijevodima pisali Branko Džakula (1968.) i Mirko Tomasović (1997.), a namjera je ovoga rada dopuniti njihove spoznaje novim zapažanjima o Vrazovu kriteriju odabira tekstova te posebice odnosu prema pjesniku Jean-Pierreu Bérangeru čiji su prijevodi najbrojniji u korpusu prijevoda s francuskoga jezika. Sagledat će se Vrazovi prevoditeljski postupci, kao i odnos koji prijevodi uspostavljaju naspram izvorniku. To je uputno učiniti stoga što su Vrazovi prijevodi s francuskoga jezika, kao dio njegove recepcije francuske književnosti, značajna epizoda unutar hrvatsko-francuskih kulturnih odnosa u vremenu koje prethodi djelovanju frankofila Augusta Šenoe i početku izlaženja časopisa *Vienac*.

¹ Stanko Vraz pojašnjava: "Pjesnici, koji hoće u naše vrijeme da si probiju put u srca svijeta čitajućeg, ti valja da se drže naravi uzvišene krilom umjetnosti, t.j. izobraženje treba da imaju evropejsko" (Vraz 1955: 375).

² U pismu Čelakovskom Stanko Vraz kritizira suvremenike zbog nepoznavanja stranih književnosti: "Demeter i svi bolji nasljednici Dubrovačtva uklanjaju se kao njihovi uzori ovoj gladkoj ali skućenoj stazi, ali ostalo – osobito Provincijalci – sve slažu slabe rime, primajući od božanstvenih Dubrovčanah samo neslavenštizme, kao što su polag latinskog i talijanskog načina uvedene – elizije. Uzrok tome je najviše nepoznanje literature inostranih narodah, koji su već vrh literarne izobraženosti stigli, kao što su Njēnci, Francezi, Englezi, Talijani, i kojim se približuju naša sjeverna bratja, Poljaci, Česi i Rusi" (Vraz 1877: 205).

³ Vrazova je korespondencija objavljena u *Djela Stanka Vraza*, dio 5. Zagreb, 1877.

⁴ Među njima su slovenska, češka, slovačka, ruska, poljska, litvanska, engleska, škotska, irska, njemačka, talijanska, francuska, španjolska i portugalska književnost.

⁵ O Vrazovim prijevodima sa stranih jezika više u Meyer-Fraatz (1998: 45–48); Dukat (1901); Gavrin (1963); Juez Gálvez (2012: 175–198); Grgić (2012: 213–233); Delić (2011: 41–55).

2. O VRAZOVIM PRIJEVODIMA IZ STRANIH KNJIŽEVNOSTI

Stanko Vraz književne je tekstove počeo prevoditi u ranoj mladosti kada je na slovenski jezik preveo Anakreonta, Horacija, Tibula, Katula i Ovidija. Klasike rimske književnosti prevodio je i tijekom studija u Grazu, kao i primjerice slavenske pjesnike Adama Mickiewicza i A. S. Puškina.⁶ I u prvim je godinama ilirskoga djelovanja u Zagrebu Vraz značajan dio vremena posvećivao prevodenju. Preveo je vlastite, a potom i pjesme svoga prijatelja Frana Miklošića, sa slovenskoga na hrvatski jezik⁷, kao i niz priloga za časopis *Kolo*.⁸ Prijevide je objavljivao u periodici (u *Danici*, *Kolu*, *Iskri* i *Zori dalmatinskoj*)⁹, a dio njih potom je uvrstio u svoje zbirke *Glasi iz dubrave žeravinske* (1841.) i *Gusle i tambura* (Prag, 1845.). U *Glasi iz dubrave žeravinske* uvrstio je prijevode sa slavenskih te s engleskoga i talijanskoga jezika. Prijevode sa slavenskih jezika sakupio je pod naslovom "Cvjetnik slovinski"¹⁰, a s engleskoga i talijanskoga pod naslovom "Kita cvijeća zamorskoga"¹¹. Pod naslovom "Iza mora" u *Guslama i tamburi* objavljeni su prijevodi šesnaest pjesama koje je Stanko Vraz namjeravao uvrstiti u antologiju svjetske lirike, o čijoj je objavi godinama razmišljao.¹² Sakupljeni su prijevodi iz češke, ruske, poljske, francuske, njemačke, španjolske i talijanske književnosti. Od prijevoda s francuskoga jezika objavljena je pjesma "Metulj" ("Le papillon") Alphonsea de Lamartinea te pjesma "Ruža" ("Je vis la rose dans un jardin...") nepoznatoga autora identificiranoga samo inicijalima A. C.¹³

U posljednjim je godinama života u *Danici* i *Iskri* objavio dio soneta koje je napisao za kanconijer posvećen Hildegardi Karavančić. Trinaest od četrdeset i

⁶ Prijevodi su objavljeni u drugoj knjizi Vrazovih sabranih djela Slovenska djela (1952.).

⁷ Spomenuti su prijevodi objavljeni pod naslovom "Prvo lišće" u zbirci *Gusle i tambura* (1845.).

⁸ U pitanju su stručni radovi koje Stanko Vraz prevodi na hrvatski jezik zbog potreba časopisa *Kolo*. Ti prijevodi nemaju izrazitu umjetničku vrijednost.

⁹ U *Danici ilirskoj* 1840. objavio je prijevod Miklošićeve pjesme "Ani P Iz Petrograda", a potom 12. XII. 1840. prijevod "Kitice" (iz Kraljodvorskog rukopisa) i 25. IX. 1841. prijevod Byronove pjesme "Anggjelii". U *Kolu* 1843. objavljuje prijevod jedne Kremplove pjesme, u *Danici* 1843. Schillerove "Die Teilung der Erde", a u *Zori dalmatinskoj* 1845. Carrèrove pjesme "Sestrica" i Byronove pjesme "Život i duša".

¹⁰ U "Cvjetnik slovinski" objedinjuje prijevode V. Vodnika, F. Miklošića, A. Kempla, tekstova iz Kraljodvorskog rukopisa, potom A. S. Homjakova, N. K. Jazykova, A. S. Puškina, A. Žukovskog, A. Mickiewicza te litvanske narodne pjesme. Ti su prijevodi napravljeni za antologiju slavenskoga pjesništva, čiju je objavu Vraz planirao.

¹¹ Pod naslovom "Kita cvijeća zamorskoga" objedinjeni su prijevodi škotskih narodnih pjesama, lirika G. G. Byrona, A. Cowleya, W. H. Drummonda, P. L. Dunbara, O. Goldsmitha, R. Herricka, D. Humea, T. Moore, napuljske narodne pjesme te pjesme L. Orossija, A. Mafejja i P. A. Fiorentina.

¹² U predgovoru naslovljenom "Dragi moj štićoče!" u zbirci *Gusle i tambura* Stanko Vraz navodi: "Razdjelak treći, nazvan 'Iza mora', donosi lijepih ponuda zamorskih – svijetlih bisera i šarenih ljuštura, koje sam prije nekoliko godina nabrao na moru, na oblah inostranih, da od njih za predragu svoju sestru Anku sastavim dragocjeni đerdan, i da joj tim javim s daljine ljubav svoju. U njih ćeš ti naći u slici domaćoj nekolicu od najsvjetlijih alema krasne književnosti naroda dalnjih i bližnjih, srodnih i inoplemenih. Između srodnih naroda imade tu komada s jezika češkog, ruskog i poljskog. Između inoplemenih s engleskog, njemačkog, francuskog, španjolskog i talijanskog. Da znadeš, od kojeg je jezika i pjesnika taj komad, na način nadslovka (mota) metnuo sam poslije naslova svake pjesni prvi njezin redak u originalu sa potpisom pjesnika" (Vraz 1954: 117).

¹³ Slavko Ježić (1955: 11) iznosi pretpostavku da je A. C. André Chénier, koju potom Branko Džakula (1968: 417) odbacuje.

sedam soneta objedinjenih u ciklusu "Sanak i istina" prijevodi su pjesama raznih autora, između ostalih, Prešerna, Kollára, Byrona, Ferreire, Petrarce i Mickiewicza. U Vrazovoj ostavštini, sakupljenoj nakon autorove smrti, pronađeni su prijevodi engleskih i škotskih pjesnika na kojima je radio pred kraj života.¹⁴

3. VRAZOVI PRIJEVODI IZ FRANCUSKE KNJIŽEVNOSTI

Od zapadnoeuropskih jezika Stanko Vraz najbolje je govorio njemački i francuski jezik (Džakula 1968: 408). Francuski jezik počeo je učiti tijekom srednjoškolskoga obrazovanja. O dobroj razini poznavanja francuskoga jezika svjedoče Vrazova pisma koja obiluju francuskim riječima i izrazima.¹⁵ Posjedovao je brojne knjige na francuskome jeziku (Marković 1880). Prijatelja Muršeca 1833. godine u pismu moli da mu iz njegove rodne kuće u Graz pošalje neke knjige na francuskome jeziku (Vraz 1877: 135). Istomu Muršecu 1838. godine u pismu spominje predstavu francuske trupe koju je u Grazu gledao (Vraz 1877: 168), a 1842. godine piše mu da je kupio *Oeuvres complètes de Molière II Tomes* (Vraz 1877: 298). Iz Vrazove korespondencije i književnih kritika zamjetno da je dobro poznao francusku književnost i da ga je posebice zanimalo djelovanje Andréa Chéniera, Prospera Mériméa, Voltaira, Victora Hugoa te posebice Alphonsea de Lamartinea i Jean-Pierrea Bérangera čije je tekstove i prevodio.

Lamartineovu poeziju prevodio je i na slovenski i na hrvatski jezik s namjerom da ju uvrsti u antologiju o čijem je izdanju razmišljao.¹⁶ U "Iza mora" u *Guslama i tamburi* objavljen je prijevod Lamartineove pjesme "Le papillon" (iz njegove zbirke *Nove meditacije*) pod naslovom "Metulj". Prema Mirku Tomasoviću, u pitanju je antologijski prepjev, prvi i najbolji od četiriju hrvatskih prijevoda Lamartineova "Leptira" (Tomasović 1997).

Osim za Lamartinea Stanko Vraz najveće je zanimanje pokazao za opus u to vrijeme jednoga od najpopularnijih francuskih pjesnika Jean-Pierrea Bérangera (1780.–1857.). Béranger je autor pjesama (*chansona*) u kojima progovara o aktualnim političkim i društvenim temama onoga vremena. U pjesmama se borio protiv Restauracije, napadao je državne službenike, izaslanike u skupštini, svećenike i jezuite. U to su vrijeme *chansone* nerijetko služile za propagandu određenih liberalnih i nacionalnih ideja, što je shvatljivo uzme li se u obzir činjenica da je oko 55% stanovnika Francuske bilo nepismeno pa se do njih usmenim putem moglo najlakše doprijeti, a istovremeno izbjeći cenzuru. Zbog stavova izraženih u pjesmama Béranger je u dva navrata izdržavao zatvorsku kaznu te bio novčano

¹⁴ Objavljeni su u drugoj knjizi Vrazovih *Pjesničkih djela* (1954.).

¹⁵ U pismima Stanko Vraz koristi brojne francuske riječi i izraze, primjerice: *bel esprit* (1877: 205), *gouverneur* (1877: 227), *un naturel de nature timide* (1877: 276), *trottoir* (1877: 276), *rapportez lui mon respect et mes hommages* (1877: 305), *Nous verrons!* (1877: 306), *soirée* (1877: 323), *lieutenant* (1877: 357), *par un coup de main* (1877: 385), *compositeur* (1877: 399). U pismu posestrimi iz Graza 1841. godine navodi «Dakle *soyez sans peur, ma très chère*. Ne zaměri što ti drobim i franceske komade. To ti je već tako moja navada, kad sam široke volje" (1877: 276).

¹⁶ Na slovenski jezik Vraz je preveo Lamartineove pjesme "Le lac" (prve četiri strofe u pjesmi "Jezero", a sedmu i osmu strofu u pjesmi "Stan'te kola vremen!") i "Le vallon" (prve tri strofe u pjesmi "Dolina", a četvrtu, sedmu i osmu strofu u pjesmi "Sem videl, čul, ljubil").

kažnjen, što ga je u narodu učinilo još omiljenijim. Bio je iznimno popularan u cijeloj Francuskoj i njegove su se pjesme često pjevale na ulicama i u kavanama.¹⁷ Na vrhuncu slave bio je oko 1830. godine, u vrijeme Srpanjske revolucije, koju je u svojim tekstovima slavio i čiji je svojevrсни službeni pjesnik postao. Posljednju zbirku objavio je 1833. godine, nakon čega se povukao iz književnoga života. U to je vrijeme već stekao status nacionalnoga pjesnika kojega su cijenili i ugledni književnici njegova vremena, primjerice Chateaubriand, Lamartine, Alexandre Dumas otac, Eugène Sue, Stendhal i Benjamin Constant. Njegovo je djelovanje bilo poznato i u inozemstvu. O Bérangeru su pozitivan stav iznijeli, između ostalih, J. W. Goethe, Heinrich Heine, Lady Morgan i Charles Dickens. U drugoj polovici 19. stoljeća sud o Bérangeru počinje se mijenjati. O njemu su tada negativno pisali Sainte-Beuve, Gustave Flaubert, Alphonse Daudet, Charles Baudelaire, Leconte de Lisle i mnogi drugi.¹⁸ Ni književna mu historiografija nije bila naklona pa Bérangerov rad uskoro pada u zaborav. Danas se njegov opus vrlo rijetko čita ili proučava.¹⁹ Jean-Pierre Béranger ostao je zapamćen kao tvorac žanra angažirane *chansone* koja je odražavala političke borbe onog vremena te ujedno bila učinkovit instrument propagande.

Béranger, autor koji je za života bio poznatiji i cjenjeniji od primjerice Hugoa i Lamartinea, slavu je dugovao više sposobnosti da udovolji ukusu publike toga vremena nego književnomu talentu. U pjesmama je znao izraziti dominantne osjećaje puka u vrijeme Restauracije i Srpanjske monarhije. Njegove su pjesme odražavale glas francuskoga naroda i kao takve privukle su zanimanje Stanka Vraza. Béranger je bio jedan od Vrazovih najdražih pjesnika. Njegova je sabrana djela (*Œuvres complètes*) uvijek nosio sa sobom (Barac 1965).

U zbirci *Gusle i tambura* Stanko Vraz objavio je niz satiričnih pjesama od kojih su tri s izvornim naslovima na francuskome jeziku u podnaslovu jasno označene kao prijevodi. U pitanju su prijevodi Bérangerovih pjesama: "Car Sebislav Radonja" ("Le Roi d'Yvetot"), "Naš obersudac" ("Le sénateur") i "Dobar Bogo" ("Le bon Dieu"). U navedenoj zbirci objavljene su i pjesme koje se ne mogu držati prijevodima Bérangerovih pjesama već izvornim tekstovima kojima je Bérangerova lirika poslužila samo kao poticaj. To su primjerice "Slovenski pisavnik", "Tko je Uj-Horvat", "Postanak Tiharja" i "Što je suđeno ne možeš izbjeći".

"Dobar Bogo" vjerni je prijevod Bérangerove pjesme "Le bon dieu". Vraz preuzima sva formalna obilježja Bérangerove pjesme. Izvornik i prijevod imaju isti broj strofa, njih šest, te po devet stihova u svakoj strofi. Vraz preuzima i Bérangerovu rimu sheme *aabbccddd*. Vraz prevodi svaki Bérangerov stih te zadržava isti sadržaj i smisao. Udaljavanja od izvornika ipak ima. Primjerice u Bérangerovoj pjesmi sve strofe završavaju s dva ista stiha, no Stanko Vraz ta dva stiha ne prevodi u svim

¹⁷ Od 1815. do 1870. godine u Francuskoj je prodano oko petsto tisuća primjeraka Bérangerovih zbirki.

¹⁸ Više u: Tulard (1970: 201–206); Purnal (1999: 89–90).

¹⁹ Iznimka je disertacija Jeana Toucharda koja na više od tisuću stranica analizira Bérangerov privatni život, upletenost u političke i kulturne događaje toga vremena te što su suvremenici o njemu govorili i pisali. Touchard također analizira ideološki sloj pjesama te njihovo podudaranje s dominantnim političkim i društvenim idejama toga vremena (v. Touchard 1968).

strofama jednako već varira dva prijevodna rješenja.²⁰ Radi zadržavanja formalnih obilježja izvorne pjesme povremeno leksički slobodnije prevodi izvornik²¹.

Za razliku od pjesme *Dobar Bogo*, *Naš oversudac* nije vjerni prijevod Bérangerove pjesme ("Le sénateur"). Vraz ne preuzima sva formalna obilježja izvornika. Izvornik ima sedam strofa, a Vrazov prijevod devet. Vraz istu strofu ponavlja na početku i na kraju pjesme. Zadržava strofe od deset stihova kao u izvorniku te dominantni deseterac, no umjesto Bérangerove rime sheme *ababccdde* tvori rimu sheme *aabccbdeed*. Béranger sve strofe izvornika završava s ista četiri stiha²², dok su u Vrazovu prijevodu ista samo zadnja tri stiha u svakoj strofi.²³ Okvirna je tema izvornika Bérangerove i Vrazove pjesme ista, državni službenik zavodi suprugu čovjeka koji to ne primjećuje. No Vrazov tekst nije doslovan i vjeran prijevod Bérangerove pjesme ni u sadržajnome smislu. Vraz radnju premješta iz pariškoga građanskog svijeta u ruralnu Hrvatsku. U Bérangerovoj pjesmi likovi idu na bal, družu se uz večere, idu u šetnje te u prirodu, dok se u Vrazovoj pjesmi spominju selo, staja, krava koja se teli, guske koje se legu, pljevi koji se vrte te kruh koji se mijesi. Supruga, koji u Bérangerovoj pjesmi nije imenovan, Vraz naziva Tomekom, a suprugu Rose pretvara u Jagu. Senator postaje oversudac, a Jaga njegova povremena kućna pomoćnica. Vrazov se prijevod posve udaljava od Bérangerova izvornika zbog čega bi se Vrazova pjesma "Naš oversudac" mogla odrediti kao slobodan prijevod, tj. prepjev i lokalizacija Bérangerove pjesme "Le sénateur".

"Car Sebislav Radonja" u zbirci je označen kao prijevod Bérangerove pjesme "Le roi d'Yvetot" (1813.), koja je toga autora i proslavila zahvaljujući odražavanju tada dominantno antibonapartističkoga raspoloženja u francuskome narodu. Vraz od Bérangera preuzima formu strofe od deset stihova te rimu sheme *ababccddd*, no njegova pjesma sadrži veći broj strofa, njih petnaest, za razliku od Bérangerove koja ima svega šest. Oba su teksta metrički šarolika te variraju od šesteraca do deseteraca. U Bérangerovu su izvorniku²⁴ te u Vrazovu prijevodu zadnja tri stiha svake strofe ista.²⁵ Vraz se u prijevodu značajno udaljava od izvornika. Ne prevodi stih po stih, već piše izvorne stihove kojima Bérangerov tekst služi samo kao polazišna točka. Vrazova je pjesma dulja te u njoj ima puno više detalja i događaja. U Vrazovoj pjesmi kralj postaje car koji se borio za ustavne promjene koje su mu omogućile apsolutnu

²⁰ Bérangerov stih «Je veux bien que le diable m'emporte» Stanko Vraz prevodi stihom «Da, bio ja gori istog vraga!» ili «Nek sam gori istog vraga!» (Vraz 1954: 320).

²¹ Primjerice, stih "Il met la nez à la fenêtre" prevodi kao «Stanu na prozor baš otprti» ili «Si j'ai jamais conduit une cohorte» kao «Ako ikad ruših Beča il Praga» (Vraz 1954: 320).

²² Quel honneur!
 Quel bonheur!
 Ah! Monsieur le sénateur,
 Je suis votre humble serviteur.

²³ Ala 'e krasni, ala 'e blagi
 Oversudac naš preblagi!
 Boga ga živio mnogo ljet! (Vraz 1954: 304–308)

²⁴ Oh !oh !oh !oh !ah !ah !ah !ah !
 Quel bon petit roi c'était là !
 La, la.

²⁵ Bog i bogme, lijepo 'e to,
 Takvijeh cara ne ima sto –
 Živio! (Vraz 1954: 304–308)

vlast. Vraz upotpunjava portret vladara ističući da on gradi kule u zraku, voli dobro jesti i piti, ostale zemlje osvaja polako, ima dva poslušna psa i dvije ptice koje govore u njegovo ime te traže da ga se obožava i voli. Vrazova satira lokalizirana je i usmjerena na domaće prilike. Bérangerov Yvetot jednostavniji je, naivniji, gluplji i manje opasan vladar od Radonje koji je neprijatelj ustava i okrutni despot koji želi biti obožavan. Vraz dakle preuzima samo okvirnu temu Bérangerove pjesme na osnovi koje piše izvornu pjesmu. Bérangerova pjesma služi mu isključivo kao poticaj u stvaranju izvorne pjesme. "Car Sebislav Radonja", dakle nije prijevod pjesme "Le sénateur", već slobodna varijacija na temu te pjesme, smještena u hrvatski kontekst.

Usporedna analiza Bérangerovih izvornika i Vrazovih prijevoda omogućila je donošenje zaključaka koji se podudaraju sa stavovima Branka Džakule (1968: 418). Prevoditelj Stanko Vraz na različite načine pristupa Bérangerovoj lirici: ponekad vjerno prevodi Bérangerove pjesme (primjer: "Dobar Bogo"), dok ponekad piše slobodne prepjeve Bérangerovih pjesmama lokalizirajući ih u hrvatski kontekst (primjer: "Naš obersudac", "Car Radislav Radonja").

4. VRAZOVA POETIKA PREVOĐENJA

Stanko Vraz bio je stava da su najbolji prijevodi oni koji su i formom i sadržajem jednaki izvorniku, no ujedno je bio svjestan činjenice da je to iznimno teško postići.²⁶ Njegovi prijevodi iz brojnih stranih književnosti o tome svjedoče. Vrazov odnos prema izvornicima prilično je slobodan. Važnije mu je bilo prenijeti idejni sloj izvornika te broj strofa i stihova, dok se na vjerni prijenos leksika, stilskih figura, metra i ritma u prijevodu manje obazirao. Slobodno je dodavao i izostavljao riječi.²⁷ Nastojao je pjesme učiniti razumljivima i dostupnima čitatelju svoga vremena prilagođavajući jezik i stil pjesme. No u vrijeme u kojemu je Stanko Vraz djelovao koncepcija "ponašivanja", u kojoj prilagodba primateljskom kontekstu zadobiva prednost pred idejom vjernosti ili adekvatnoga prijenosa izvornoga teksta, bila je dominantna prevoditeljska praksa. Prijevodi su nerijetko bili adaptacije, tj. prilagodbe izvornih tekstova. Izvornicima su prevoditelji pristupali prilično slobodno, često ih pojednostavljujući do razine puke parafraze, ali ne zbog vlastita neznanja, kako Vinko Brešić (2005: 99) pojašnjava, već zbog svijesti o društvenoj funkciji nove književnosti i o njezinim recepcijskim mogućnostima. Prevoditelji su strane stihove najčešće zamjenjivali domaćim, metrički manje ili više nesrodnim, u skladu s osjećajem o nerazdruživosti jezika i stiha (Kravar 1978: 103).

5. ZAKLJUČAK

Zanimanje za strane pisce u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda bilo je selektivno i u skladu s praktičnim ciljevima izgradnje nacionalne književnosti. Ilirci su iz stranih književnosti birali ono što im je bilo korisno pri stvaranju nove

²⁶ "Najbolji su između prijevoda pjesnih svakako oni koji su i po mjerilu i po izrazu mislih jednaki s originalom. Nu teško ti je i to oboje zajedno da postigneš, osobito na jezicima raznovrsnim, jerbo nastojeći jedno da izvedeš, drugo ti se izmiče i propada" (Vraz 1868: 183).

²⁷ Zaključak potvrđuju i stavovi Vladoja Dukata (1901.) i Mire Gavarin (1963.) izneseni o Vrazovim prijevodima s engleskoga, tj. njemačkoga jezika.

književnosti na hrvatskome jeziku. Pjesničke su tvorevine pokušali presaditi na hrvatsko tlo te ih prilagoditi domaćim potrebama i domaćoj sredini (Brešić 2005: 99). Odabirali su autore i tekstove koji su mogli biti bliski i zanimljivi domaćoj publici. U tome kontekstu treba promatrati i Vrazove prijevode iz stranih književnosti, pa i iz francuske književnosti. Vraza su zanimale narodne pjesme, balade, romance i općenito poezija koja se oslanja na narodnu tradiciju, stoga je takvu poeziju najčešće i prevodio.²⁸

Stanko Vraz dobro je govorio francuski jezik te je bio upoznat s djelovanjem ključnih suvremenih autora, ali i klasika francuske književnosti. Prijevoda iz francuske književnosti ima bitno manje u odnosu na broj Vrazovih prijevoda iz slavenskih književnosti i s engleskoga jezika, no to je razumljivo uzme li se u obzir činjenica da je hrvatski narodni preporod najtješnje veze ostvario sa slavenskim kulturama te da je Vraz s književnim životom slavenskih zemalja bio u izravnome dodiru. Stanko Vraz preveo je pjesme Alphonsea de Lamartinea i Jean-Pierrea Bérangera dakle najpoznatije pjesnike toga vremena u Francuskoj, no ta činjenica ne može se tumačiti kao svjedočanstvo o Vrazovoj dobroj upućenosti u francuski književni život jer je riječ o autorima koji su hrvatskoj kulturnoj javnosti toga vremena bili dobro poznati.²⁹ Drugi bi razlog slabije zastupljenosti francuske književnosti u prevoditeljskome opusu Stanka Vraza trebalo tražiti u činjenici da je Vraz prevodio poglavito romantičarske pjesnike primjerice Mickiewicza i Byrona, a romantizam se u francuskoj književnosti nametnuo u znatno manjoj mjeri nego primjerice u njemačkoj ili engleskoj književnosti. U kontekstu zanimanja za romantičarske pjesnike shvatljivo je Vrazovo zanimanje za Lamartinea.³⁰ Béranger ga s druge strane privlači kao autor satiričkih pjesama koje je i sam Vraz pisao u desetljeću prije smrti, nerijetko ugledajući se na toga francuskog pjesnika. Zanimanju za Bérangera doprinijela je i činjenica da su njegove pjesme izraz stavova i osjećanja naroda te da udovoljavaju njegovu ukusu. Liriku blisku narodu Stanko Vraz iznimno cijeni te zagovara stvaranje modernoga umjetničkog izraza na njezinu temelju.

Stanko Vraz prevodio je francuske autore koji su u to vrijeme bili poznati i cijenjeni, birao je njihove reprezentativne tekstove³¹, no ti su autori ujedno i odgovarali Vrazovoj osobnoj poetici i književnim preferencijama. Stanko Vraz prevodio je prema izvorniku, jasno je iskazivao prevoditeljsku svijest navodeći naslove ili autore izvornika. Ponekad bi izvornik prevodio vjerno, stih po stih, o čemu svjedoče primjeri pjesama "Metulj" i "Dobar Bogo", a ponekad su njegovi prijevodi bili posve slobodni, u skladu s prevodilačkom poetikom onoga vremena. Slobodniji prijevodi sadrže brojne umetke i amplifikacije i nerijetko ih lokalizira u hrvatski kontekst te time domaćoj književnoj publici čini pristupačnijima i razumljivijima. Iz analize prijevoda iz francuske književnosti moglo bi se zaključiti da mu je važnije bilo da prijevod bude pristupačan hrvatskomu čitatelju i da s njim komunicira, nego

²⁸ Navedeno potvrđuju Vrazovi prijevodi sa španjolskoga jezika, primjerice.

²⁹ U *Danici* i *Kolu* objavljeni su prijevodi Lamartineova teksta *Voyageen Orient*. Bérangerove su pjesme prevodili Ivan Trnski i Medo Pucić (Džakula 1968: 417).

³⁰ Lamartineova zbirka *Pjesničke meditacije* predstavlja prekretnicu u povijesti francuskoga pjesništva. Više u: Tomasović (2006: 47–60).

³¹ Za prijevod je odabrao najpoznatije Lamartineove ("Le papillon") i Bérangerove ("Le Roi d'Yvetot", "Le sénateur") pjesme.

da vjerno odražava izvornik. Prijevide je prilagođavao hrvatskomu kontekstu, zanemarujući ideju vjernosti izvorniku te slobodno leksički, sadržajno, stilski i metrički mijenjao izvornike. Prema tipu odnosa koji uspostavljaju prema izvorniku, među Vrazovim prijevodima općenito, pa tako i među prijevodima s francuskog jezika, razlikujemo vjerne prijevode, prepjeve, tj. adaptacije te tekstove koji samo preuzimaju motive iz određenih predložaka. Vrazovi prijevodi s francuskoga jezika, kao i oni s ostalih stranih jezika, istovremeno svjedoče o širini njegova interesa i književnoj kulturi. Svojim prijevodima Stanko Vraz napravio je značajan doprinos europeizaciji hrvatske versifikacije (Tomasović 1997), borbi protiv dilentantizma u književnome životu i približavanju hrvatske književnosti onodobnoj matici europskih književnih strujanja.

LITERATURA

- Barac, Antun. 1965. "Stanko Vraz". S. Vraz, P. Preradović. *Pjesme i članci. Pjesme. Prvi ljudi. Zapisi*. Zagreb: Matica hrvatska: 11–12.
- Béranger, Jean-Pierre. 1826. *Chansons*. Paris: Badouinfrères.
- Brešić, Vinko. 2005. "Europski kontekst hrvatske književnosti 19. stoljeća". *Zbornik zagrebačke slavističke škole 2004*. Zagreb: Filozofski fakultet: 97–107.
- Delić, Simona. 2011. "Vrazovi prijevodi španjolskih romanci na hrvatski u pjesničkoj zbirci Glasi iz dubrave žeravinske (1841.)". *Zbornik o Stanku Vrazu hrvatskom pjesniku i književnom kritičaru*. Samobor: EDOK Samobor: 41–55.
- Dukat, Vladoje. 1901. "O Vrazovim pjesničkim prijevodima s engleskoga". *Nastavni vjesnik* 9: 187–205.
- Džakula, Branko. 1968. "O književnoj kulturi Stanka Vraza". *Građa za književnost hrvatsku*, 29: 381–424.
- Gavrin, Mira. 1963. "Vrazovi hrvatski prijevodi njemačke poezije". *Filologija* 4: 63–75.
- Grgić, Kristina. 2012. "Vrazovi prepjevi s engleskog jezika". *Komparativna povijest hrvatske književnosti: zbornik radova XIV. (Romantizam-ilirizam-preporod)*. Split: Književni krug: 213–233
- Juez Gálvez, Francisco Javier. 2012. "Egzotizam hrvatskog romantizma u prijevodima španjolske književnosti". *Komparativna povijest hrvatske književnosti: zbornik radova 14. (Romantizam – ilirizam – preporod)*. Split: Književni krug: 175–198.
- Jelčić, Dubravko. 2002. *Hrvatski književni romantizam*. Zagreb: Školska knjiga: 179–180.
- Ježić, Slavko. 1955. "O Vrazovim prijevodima". S. Vraz. *Pjesnička djela*. Zagreb: JAZU.
- Kravar, Zoran. 1978. "Inozemna politika stihom. Strano i domaće u hrvatskoj versifikaciji 19. stoljeća". *Dani hvarskog kazališta. Hrvatska književnost u doba preporoda (Ilirizam, Romantizam)*. Zagreb/Split: JAZU/Čakavski sabor: 101–111.

- Meyer-Fraatz, Andrea. 1998. "U službi ilirizma: Mickiewiczevi Dziady, cz. II u prijevodu Stanka Vraza". *Književna smotra* 30, 110: 45–48.
- Marković, Franjo. 1880. "O životu i radu Stanka Vraza". *Vienac* 12, 36: 570–591.
- Mihanović, Nedjeljko. 1971. "Poezija Stanka Vraza". *Veliki romantičari*. Zagreb: Školska knjiga: 44–65.
- Purnal, Roland. 1999. "Béranger, Pierre Jean de". *Dictionnaire encyclopédique de la littérature française*. Paris: Éditions Robert Laffont: 89–90.
- Šicel, Miroslav (prir.). 1997. *Programski spisi hrvatskog narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vraz, Stanko. 1877. *Djela Stanka Vraza*, dio V. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vraz, Stanko. 1952. *Slovenska djela II*. Zagreb: JAZU.
- Vraz, Stanko. 1954–1955. *Pjesnička djela I–III*. Priredio Slavko Ježić. Zagreb: JAZU.
- Vraz, Stanko. 1864. *Djela Stanka Vraza. Drugi dio*. Zagreb: Matica ilirska.
- Vraz, Stanko. 1968. *Djela Stanka Vraza. Četvrti dio*. Zagreb: Matica ilirska.
- Vraz, Stanko. 1877. *Djela Stanka Vraza. Peti dio*. Zagreb: Matica ilirska.
- Tomasić, Mirko. 1997. "Vrazovi nerazvrstani prepjevi iz romanskih poezija". *Forum* 36, 9–10: 1299–1309.
- Tomasić, Mirko. 2006. "Lamartineov 'Canzoniere' Elviri ('Les Méditations poétiques', 1820.)». *Tragom struke*. Zagreb: Erasmus naklada: 47–60.
- Touchard, Jean. 1968. *La gloire de Béranger*. Paris: Armand Colin.
- Tulard, Jean. 1970. "Poésie populaire et courants politiques en France dans la première moitié du XIXe siècle». *Journal des savants*: 201–206.

ON THE TRANSLATIONS BY STANKO VRAZ FROM THE FRENCH LANGUAGE

Stanko Vraz made an attempt to introduce high artistic criteria into the poetics of Illyrianism, with the aim to make Croatian literature reach the level of Western European, as well as Polish, Czech and Russian literature. In achieving this goal, a significant role was given to his translations from various foreign languages. So far, his translations from Russian, Polish, German, English and Spanish have been subjected to critical analysis, and the aim of this paper is to contribute to the existing analyses of Vraz's translations from the French language.

Stanko Vraz translated fewer texts from French than from English and Slavic literature. He translated the poems by Alphonse de Lamartine and Jean-Pierre Béranger, the most famous French poets of the time. These translations, as well as those made from other foreign languages bear witness to the translation practice of the 19th century and Vraz's wide knowledge of European contemporary literature, and at the same time, they significantly contributed to establishing closer contacts between Croatian literature and the European mainstream literary trends.

KEY WORDS: *French literature, Illyrianism, Romanticism, Stanko Vraz, translations*